

Стартував 2026/2027 навчальний рік: історична реформа та нові правила

1 вересня 2026 року за парти основних (початкових) і середніх шкіл сіли близько 760 тисяч учнів, серед яких понад 57 500 першокласників. Цей навчальний рік є особливим – запускається загальнонаціональна куррикулярна реформа та в повній мірі впроваджується обов'язкове навчання для дітей-іноземців.

Реформа на практиці: п'ятирічна основна школа та навчання за циклами

Для цьогогорічних першокласників старий поділ основної школи вже не діє. Перший ступінь (основна школа) подовжується з чотирьох до п'яти років, а навчальний матеріал ділиться на три цикли (1–3 класи, 4–5 класи та 6–9 класи). Мета полягає в тому, щоб відійти від зазубрювання енциклопедичних знань і дати дітям більше часу на засвоєння основ. Суть цих змін підсумував міністр шкільництва Томаш Друкер: «Знання – це основа. Проте ми хочемо, щоб наші діти не просто знали, а й розуміли те, що вони знають, і могли успішно застосувати це в реальному житті та практиці. Школа має готувати дитину не до наступної самостійної роботи, а до справжнього життя.»

Багатонаціональна освіта: від угорських шкіл до повної інтеграції українців

Важливою складовою словацької системи освіти є мережа шкіл для національних меншин. Найбільш розгалуженою інфраструктурою традиційно володіють школи з угорською мовою навчання, де

навчаються понад 30 тисяч учнів, переважно в південних регіонах країни. Останніми роками серйозним викликом для цієї багатокультурної системи стала стабілізація та повна інтеграція українських дітей. Загалом у Словаччині проживає близько 40 800 українських дітей зі статусом тимчасового захисту. Наразі безпосередньо у словацьких школах навчається майже 10 000 з них. Почала діяти законодавча вимога, згідно з якою всі діти евакуйованих осіб віком від 5 до 16 років зобов'язані відвідувати загальноосвітні школи на території Словачької Республіки, що покликано перевести дітей з онлайн-режиму до реальних класів. Для подолання мовного бар'єру міністерство шкільництва забезпечує інтенсивні курси словацької мови, а в класах допомагають україномовні асистенти.

Унікальна школа в Пряшеві

Особливе місце в системі посідає З'єднана школа імені Тараса Шевченка в Пряшеві, яка є єдиною українською школою в Словаччині. Зараз у школі навчається майже 300 учнів у межах основної школи та гімназії. Через величезний попит як з боку традиційної

меншини – русинів-українців, так і з боку новоприбулих біженців, школа працює на межі своїх можливостей. Набір до першого класу основної школи традиційно заповнює повноцінний клас (близько 20–25 дітей), проте точна кількість учнів щороку динамічно змінюється через міграцію родин. Директор школи Ігор Андрейчак акцентує, що одним з головних завдань школи є збереження культури та мови української меншини.

Виклики та погляд у майбутнє

Словацька освіта зараз перебуває на етапі глибокої трансформації. Успіх масштабної куррикулярної реформи (докорінної зміни змісту, цілей, методів та структури освіти) буде залежати не лише від нових підручників чи методик, а насамперед від готовності самих учителів адаптуватися до гнучкого формату навчання. Паралельно з цим система проходить важливий іспит на солідарність та ефективність у сфері інтеграції. Обов'язкове залучення тисяч українських дітей до словацьких шкіл створює значне навантаження на інфраструктуру, проте водночас відкриває шлях до їхнього успішного майбутнього.

СВІТАНОК НЕЗАЛЕЖНОСТІ: Пряшів молився за Україну

Коли над Пряшевом лише займався світанок, українці вже стояли у спільній молитві. 24 серпня 2026 року, у День Незалежності України, тут молилися за мир, за захисників, за свободу і за майбутнє держави.

О 4:30 ранку у Словацько-українському центрі зібралися духовенство, дипломати, громадські діячі та представники української громади. Молитва відбулася під патронатом Глави Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Святослава. До спільної молитви долучилися віцеконсул Генерального консульства України у Пряшеві **Марина Міщенко**, голова ЦР Союзу русинів-українців Словацької Республіки **Павло Богдан**, духовенство на чолі з **отцем Пантелеймоном** та українська громада Пряшева. Цей світанок об'єднав не лише Пряшів. Завдяки прямим включенням та онлайн-трансляції разом за Україну молилися грома-

ди з різних країн Європи, Бразилії, США та України. Особливо сильним стало включення з Ужгорода. На площі Фенцика Національний заслужений академічний Закарпатський народний хор виконав духовний гімн «**Боже великий, єдиний, нам Україну храни**» та Державний Гімн України. У ці хвилини кордони ніби зникли. Залишилися лише спільна віра, пам'ять, біль, надія і велика любов до України.

Світанок 24 серпня у Пряшеві став не просто початком нового дня. Він став символом того, що Україна живе в серцях своїх людей – де б у світі вони не були.

Одна молитва. Одна надія. Одна Країна.

Словаччина відзначила 82-гу річницю СНП

Наприкінці серпня Словаччина урочисто відзначила 82-гу річницю Словацького національного повстання (СНП) – події, яка вписала словацький народ у ряди переможців над нацизмом у Другій світовій війні. Головне загальнонаціональне свято відбулося у Банській Бистриці, яке у 1944 році було серцем повстанського руху. Свято зібрало понад 15 000 відвідувачів і цього року набуло особливого значення, підкресливши не лише історичний героїзм, а й глибокі зв'язки між народами Східної Європи.

Офіційна частина розпочалася в парку під Монументом СНП із традиційного акту покладання вінків, де пам'ять полеглих вшанували найвищі керівники держави – Президент Словаччини **Петер Пеллегріні**, голова парламенту **Ріхард Раші**, прем'єр-міністр **Роберт Фіцо**, а також представники іноземних дипломатичних місій. Глибоку повагу присутніх викликали безпосередні учасники тих історичних подій – ветерани, які першими поклали квіти до меморіалу. Повстання 1944 року було глибоко інтернаціональним. Поруч із словаками до лав повстанців масово долучилися представники понад 30 народів Європи. Український контекст у цих подіях є фундаментальним, адже поруч із 130 тисячами словаків проти нацизму воювали також українці. Багато партизанських загонів, що воювали в словацьких горах, очолювали командири, підготовлені при *Українському штабі партизанського руху (УШПР)*.

Одним із найвеличніших моментів святкування стала урочиста військова присяга близько 500

нових курсантів та кандидатів на вступ до Збройних сил Словацької Республіки. Вони склали клятву на вірність батьківщині перед тисячами глядачів, що символізувало живий зв'язок поколінь: сучасна словацька армія переймає естафету захисту свободи від героїв 1944 року.

Для гостей свята Міністерство оборони СР підготувало виставку військової техніки. Відвідувачі могли побачити сучасне озброєння Збройних сил Словаччини, історичну техніку та зброю часів Другої світової війни, виставлену клубами військової історії, реконструкції автентичних військових таборів того періоду. Протягом дня в Банській Бистриці проходили виступи військових оркестрів, фольклорних колективів та відомих словацьких виконавців.

82-га річниця СНП у Словаччині вкотре підтвердила: свобода і перемога над тиранією – це спільна цінність, яка об'єднувала словаків та представників інших народів у минулому столітті і продовжує залишатися міцним підґрунтям для солідарності сьогодні.

-мі-

Як працюють школи в Пряшеві та Ужгороді

Підтримка національних меншин та збереження культурної ідентичності в транскордонних регіонах часто стають основою для створення унікальних освітніх моделей. Яскравим прикладом такого «дзеркального» підходу є два заклади, які є єдиними у своїх країнах: З'єднана школа ім. Тараса Шевченка у Пряшеві та Ужгородський ліцей №4 (відомий як словацька школа) в Україні. Попри схожу місію, мовний баланс та організація навчання в них суттєво відрізняються.

Пряшів: українські традиції

З'єднана школа ім. Тараса Шевченка в Пряшеві – це державний навчальний заклад, який повністю інтегрований у правову та освітню систему Словаччини. Головна мета школи – дати дітям якісну освіту словацькою мовою, одночасно плекаючи їхнє українське коріння. Розподіл предметів за мовами викладання тут є чітким на всіх рівнях навчання – від основної (початкової) школи до гімназії:

Українською мовою вивчаються: українська мова та література (профільний предмет, з якого учні обов'язково складають випускний іспит – матуру), вправи з української мови, а також виховні та мистецькі дисципліни: музичне та образотворче мистецтво, фізична культура, естетика (на рівні гімназії) та етика чи релігієзнавство. Також українською проходять факультативи з історії та культури української меншини.

Словацькою мовою вивчаються: усі точні, природничі та суспільствознавчі науки. Сюди входять математика, геометрія, інформатика, фізика, хімія, біологія, географія, загальна та словацька історія.

Іноземні мови: англійська, німецька викладаються відповід-

но до міжнародних стандартів вивчення іноземних мов. Така модель дозволяє випускникам вільно володіти державною мовою Словаччини, безперешкодно вступати до університетів, але при цьому досконало знати рідну мову.

Ужгород: від повного словацького занурення до українських стандартів

В Ужгородському ліцеї №4 ситуація виглядає інакше, оскільки заклад діє в правовому полі України та підпорядковується Міністерству освіти і науки України. Тут мовний режим кардинально змінюється залежно від віку школярів.

У молодших класах (1–4 класи) діє система повного занурення. Майже всі предмети викладаються словацькою мовою: математика, курс «Я досліджую світ», дизайн і технології (трудове навчання), мистецтво (музика та малювання), а також сама словацька мова як окремий предмет. Винятком є лише обов'язкова державна українська мова та читання, а також англійська мова.

У середніх та старших класах (5–11 класи) ситуація змінюється через вимоги українського освітнього законодавства:

Словацькою мовою учні про-

довжують вивчати лише словацьку мову, словацьку літературу та окремі спецкурси з історії, культури та традицій Словаччини.

Українською мовою починають викладатися всі інші загальноосвітні предмети: алгебра, геометрія, фізика, хімія, біологія, географія, історія України, все-світня історія, українська мова та література, зарубіжна література, інформатика та фізкультура. Важливою особливістю ужгородського ліцею є те, що для забезпечення автентичності мови Міністерство шкільництва Словацької Республіки офіційно відряджає сюди вчителів-носіїв мови.

Два шляхи до однієї мети

Хоча Пряшів фокусується на викладанні точних наук державною (словацькою) мовою задля успішної інтеграції учнів, а Ужгород використовує унікальний метод повного мовного занурення в молодшому віці, обидві школи виконують найважливішу місію. Вони руйнують кордони, будують культурні мости між Україною та Словаччиною і дають молоді унікальну перевагу – вільне володіння двома мовами та глибоке розуміння обох культур.

За матеріалами преси підготував: -мі-

Слово, що об'єднує: у Кошицях відбулось свято українців

27 серпня 2026 року в місті Кошиці відбулася святкова зустріч, присвячена 35-й річниці відновлення Незалежності України. Програму для вимушених переселенців організувала Греко-католицька благодійна організація Кошиці під керівництвом директорки, магістра Анни Іванкової, МВА.

Учасники святкової зустрічі в Кошицях до 35-ї річниці відновлення Незалежності України.

Зустріч пройшла у Громадському саду Дому Святого Лазаря. Пані директорка звернулася до присутніх з урочистою промовою та щиро привітала всіх зі святом: «24 серпня 2026 року Україна відзначила 35-ту річницю своєї Незалежності. Для всієї країни та її народу це не просто дата в календарі. Це символ свободи. За ці 35 років Україна пройшла довгий шлях. Однак сьогодні її міста та села стикаються з руйнуванням, сім'ї розділені, а мільйони людей втратили безпеку рідних домівок. Ми гордимось тим, що як благодійна організація твердо стоїмо поруч із ними з першого дня. Незалежність – це не даність. Це щоденна боротьба, і ми в ній разом. У боротьбі за свободу та людяність ніхто не залишається на самоті».

Незалежність – це не просто політичний статус чи запис у Конституції. Це право на власний голос, ідентичність та здатність вирішувати своє майбутнє без страху чи зовнішнього диктату. Для нації це означає право жити на власній землі, розмовляти рідною мовою та вільно обирати свій шлях. Свобода – найвища людська цінність, справжню вагу якої ми часто розуміємо лише тоді, коли доводиться за неї боротися. Це не дар, отриманий назавжди, а крихкий привілей, що вимагає постійної мужності, відповідальності та жертви. Жити у свободі означає мати можливість без страху планувати завтрашній день для своїх дітей – і саме за це сьогодні бореться Україна!».

Продовженням святкової зустрічі став Поетичний марафон. Вимушені переселенці декламували вірші українських класиків, які стали символом нашої культури в боротьбі за волю. Зі сцени звучали: «Заповіт» та уривок із поеми «Кавказ» Тараса Шевченка, «Терпи, терпи, терпець тебе шліфує» Василя Стуса, «Моя любов» Івана Франка, «Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...» Лесі Українки, «Вітчизні» Максима Рильського, «Живи, Україно, живи для краси» Олександра Олеся, «Любіть Україну» Володимира Сосюри, «Я закоханий палко, без міри» Василя Симоненка та «Усе моє, все зветься Україна» Ліни Костенко.

Проникливо звучали й поезії сучасних українських авторів: Антонії Цвід («За Україну, будьмо!»), Юрія Іздрика («Інший»), Сергія Жадана («Птах») та Ірини Мацко («Мій нескорений Україні», «Гімн волі», «Доля»). Тексти їхніх творів стали потужним заклик до боротьби та символом незгасної надії, віри й любові до рідної землі.

Під час зустрічі поетеса Ірина Мацко презентувала альманах № 2 DIASPORA.LIT.UA «Пам'ять... Коріння... Спадок...», у якому зібрано твори 24 українських авторів в еміграції (видавництво «Час Змін Інформ», Біла Церква). Ця книга – про коріння, що проростає в новому ґрунті, про спадок, який живе не в архівах, а в людях, та про силу українського слова незалежно від кордонів. Авторка також задекла-

мувала кілька власних віршів, що увійшли до видання. На завершення свята всі присутні отримали зворушливі подарунки – синьо-жовті серця, виготовлені руками волонтерів. Разом, під акомпанемент традиційної української сопілки, гості заспівали улюблені народні та естрадні пісні: «Гей, соколи», «Червона рута» та «Черемшина». А вже у всі часи митців надихали краса рідної природи, величний Дніпро, унікальні національні традиції та неповторна українська пісня.

Сьогодні ми не просто згадуємо значущі події минулого, а усвідомлюємо: історія України твориться зараз, на наших очах, а тяжка боротьба за свободу, незалежність і право обирати власний шлях триває. Щиро дякуємо словацькому народу та Словаччині за неоціненну допомогу й постійну підтримку!

Ірина МАЦКО,
перекладачка Греко-католицької
благодійної організації Кошиці

Ірина Мацко презентує альманах українських авторів в еміграції DIASPORA.LIT.UA «Пам'ять... Коріння... Спадок...».

ДОВІДКА

Скарбниця нації: головні факти про українську пісенну спадщину
Україна має найбільшу у світі кількість народних пісень – за оцінками фольклористів, їх налічується від 200 тисяч до пів мільйона.

Фонд ЮНЕСКО: До міжнародного архіву ЮНЕСКО внесено щонайменше 15 500 українських народних пісень. Це один із найвищих показників у світі (для порівняння, Італія має близько 6 тисяч).

Масштаб збору: Етнографи та науковці зафіксували понад 500 тисяч унікальних фольклорних композицій, проте значна їхня частина досі залишається в архівах та рукописах і чекає на своє дослідження.

Урочистості з нагоди 170-річчя ІВАНА ФРАНКА

27 серпня у Дрогобичі відбулася Х урочиста церемонія нагородження лауреатів Міжнародної премії імені Івана Франка – однієї з найпрестижніших українських відзнак у галузі гуманітарних наук.

Лауреатом 2026 року став українсько-польський авторський колектив – Віктор Мойсієнко та Йоанна Ієтка. Нагороду присуджено за монографію «Спочатку було слово... Від мовного узусу – до літературної норми. Нарис генези української літературної мови». Дослідження релігійних та світських пам'яток Русі-України XI-XIV століть спростовує міф про існування «єдиної давньоруської мови». Двомовна праця (видана українською та польською) стала зразком міжнародної співпраці у славістиці. Переможців визначило міжнародне журі з 12 науковців України, Польщі та Словаччини. Директор Фонду Ігор Курус (на фото посередині) вручив лауреатам дипломи, золоті медалі та грошову винагороду.

Церемонія мала особливий емоційний контекст. Співатор книги, професор Віктор Мойсієнко – ветеран ЗСУ, який із початком повно-

масштабного вторгнення служив у 139-му батальйоні тероборони. Під час нагородження він оголосив, що передає грошову премію на потреби українського війська. Саму ж монографію автори присвятили українським воїнам – цю ідею запропонувала Йоанна Ієтка як символ вдячності захисникам України. Програму ювілейних

урочистостей доповнили Служба Божа та покладання квітів до пам'ятника Каменяреві в Нагуєвичах; екскурсії садибою Франка та містом Дрогобич; вистава-містерія «Невідомий Франко» від ансамблю «Верховина».

Мирослав СОПОЛИГА,
член журі Міжнародної премії
Івана Франка.

65-річчя Орябинська школа пригадала 12 червня 2026 року святковим концертом, в якому виступили учні школи.

Свято Орябини, що відгукнулося в серці

«Віват, Орябино!» – під таким щирим і піднесеним гаслом хочеться відгукнутися на прекрасну новину, що прийшла зі сторінок газети «Нове життя». Стаття про поважний ювілей Орябинської основної школи відізначалася в моєму серці теплою хвилюючою спогадів та світлою ностальгією.

Ця визначна подія об'єднала багатьох поважних гостей. Розділити радість свята до Орябини завітали представники Посольства України в Братиславі, Генерального консульства у Пряшеві, а також голова Центральної ради Союзу русинів-українців Словацької Республіки Павло Богдан. Їхня присутність лише підкреслила вагомість цієї дати. Але для мене Орябина – це передусім історія про живих людей, про спільну долю і про глибокий, майже рідний духовний зв'язок.

До цього мальовничого села, а особливо до його школи, я маю особливий, найсердечніший почуття. Орябина подарувала мені незабутні зустрічі з доброзичливими і милими жителями села, мудrimi педагогами та неймовірно талановитою молоддю. Згадую, як місцеві школярі щиро полюбили дитячий журнал «Веселка». Вони були не просто його відданими читачами, а справжніми співавторами – сміливо ділилися думками на його сторінках, надсилали свої перші статті та поетичні спроби.

Особливе місце у цих спогадах належить теперішній директорці школи – **Жанеті Штефанік**. Шановна пані Жането! Глибокий уклін Тобі, уродженці цього прекрасного села, за те, що Ти продовжуєш розвивати й плекати ті думки та ідеї, які колись народжувалися під час наших спільних зустрічей у редакції. Ви – наші незабутні студентки університету – «три цариці» – часто відвідували редакцію, і ці візити приносили користь усім: і нам, і вам, тоді ще майбутнім учителькам. Назавжди в пам'яті закарбувалися зустрічі на фестивалі драми і художнього слова ім. О. Духновича, невід'ємною частиною якого завжди була Ти, а разом з Тобою талановиті учні з Орябини. Радую, що Ти заохочувала їх до фестивалів змагань не лише їх, але і Твоїх власних дітей. Глибоко Тобі вдячність і шана за цю непохитну вірність рідному слову!

Кожна поїздка до Орябини колись перетворювалася на справжнє свято творчості. Ці зустрічі були б неможливими без підтримки колишньої дирекції школи. Школа радо відчиняла перед нами двері і робила все для того, аби наші бесіди з учнями були якнайкращі.

Сьогодні Орябина залишила справжню відважною ластівкою в нашому шкільництві у Східній Словаччині. Колись у нашому краї діяло понад 200 українських шкіл, а нині, на превеликий

жаль, їх лишилося тільки дві – в Пряшеві та Орябині. Тим паче вагомим, майже героїчним є подвиг

Жанета Штефанік ознайомила гостей – послав України в СР Мирослава Кастрана (вліво) та Генерального консула України Володимира Камарчука з історією школи.

тих, хто тримає цю культурну оборону сьогодні.

Нещодавно довгорічна працівниця КСУТу і СРУСРу Єва Олеар при нагоді нагадала мені ті часи, коли ми з Мирославом Ілюком об'їздили майже всі школи краю. Завдяки його фотокамері, що зберегла кожен цей незабутній момент, цей шлях задокументовано назавжди. Наша «Веселка» тоді завітала в кожен куточок: від Улича через Меджилабірці, Габуру, Гавай, Хмельову і аж по Кам'янку.

Гортаючи календар пам'яті, я мимоволі згадую пророчий заповіт нашого Кобзаря, Тараса Шевченка:

*Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь...*

Ці золоті слова і сьогодні живуть у стінах Орябинської школи. Ваше свято, поважна директорко, є й моїм святом. Через мій вік я не міг бути з Вами фізично, але перебував там кожною своєю думкою – з непохитною надією, що в майбутньому шкіл, де будуть вивчати солов'їну мову Шевченка чи Лесі Українки, стане набагато більше.

Вітаю Тебе, пані Жането, зі святом школи! Бажаю вам усім – і вчителям, і школярам – невичерпної енергії, успіхів у навчанні та зміцнення національної свідомості. Будьте яскравим прикладом і для тих, хто збайдужів до рідного слова і рідної школи.

Низький уклін ювілярці-школі! Нехай крила «Веселки» й надалі надихають нові покоління орябинчан!

**Ваш вірний друг,
Юрій ДАЦКО.**
Фото Ладислава Цупера.

Після реконструкції відкрили Музей Енді Варгола

МЕДЖИЛАБІРЦІ, 4 вересня 2026 року – Єдиний у Європі та другий у світі Музей сучасного мистецтва Енді Варгола (MMUAW) офіційно відчинив свої двері для відвідувачів після трирічної модернізації. Колишній будинок культури перетворили на сучасний футуристичний мультимедійний комплекс. Загальна вартість проекту склала 15,9 мільйона євро.

Кошти на модернізацію надійшли з трьох основних джерел: фонди Європейського Союзу – 8,2 мільйона євро (найбільша частка фінансування, виділена через програми регіонального розвитку), державний бюджет Словацької Республіки – 5,4 мільйона євро (пряма підтримка з боку уряду Словаччини), Пряшівський самоврядний край (PSK) – 2,3 мільйона євро (власні кошти регіону, який є офіційним засновником та власником музею).

З цієї загальної суми безпосередньо на будівельні роботи пішло 13,1 мільйона євро, на сучасне внутрішнє облаштування та інтер'єри – 2,3 мільйона євро, а решту склали проектні та інженерні послуги. Урочиста церемонія відкриття відбулася 3 вересня за участі Президента Словацької Республіки Петра Пеллегріні. Почесним гостем події став племінник короля паропару та амбасадор Музею – Дональд Варгола, який прилетів зі США.

Головні інновації та оновлення MMUAW 2.0:

Технології 21 століття: Експозицію підсилює 3D-голограмами Енді Варгола, масштабними інтерактивними відеостінами та спеціальним цифровим аудіогідом. Крім культових робіт Варгола (серії «Мерілін Монро», «Банки супу Кемпбелл»), у розширеній галереї представлені оригінальні твори його видатних

сучасників та послідовників – Кіта Гарінга, Жана-Мішеля Баскія, Роя Ліхтенштейна, Роберта Індіани та Бенксі. Головною архітектурною особливістю будівлі стала зелена покрівля з відкритим амфітеатром для проведення концертів, лекцій та кінопоказів під зоряним небом.

Простір повністю безбар'єрний, розширено площу виставкових залів та фондосховищ, відкрито нові творчі ательє для молоді та затишне тематичне бістро.

4 вересня музей приймав гостей безкоштовно у межах великої святкової програми за участю відомих словацьких музикантів. Від 5 вересня 2026 року переходить переходить на регулярний графік роботи. Квиток коштує

10 євро, а для дітей, студентів та пенсіонерів – 5 євро. Особливістю нового графіка є «довга п'ятниця», коли музей працює до 22:00. Музей у Меджилабірцях має символічне значення: саме з цього регіону (сусіднього села Микова) походили батьки Енді Варгола – Юлія та Андрій Вархоли, які на початку XX століття емігрували до США.

Директор музею Мартін Цуб'як підкреслив, що концепція музею повністю змінилася: «Відтепер відвідувачі зможуть не просто пасивно споглядати роботи Енді Варгола, а буквально активно проживати й відчувати їх завдяки абсолютно новим мультимедійним та інтерактивним елементам».

-мі-

Східна Словаччини вже не є твердинею релігійності

У Словаччині довгими роками вважали, що Східна Словаччина є твердинею християнської релігійності. Проте останній перепис населення (SODB 2021) зафіксував відхід від церкви навіть у консервативних регіонах. Кількість людей без віросповідання швидко зростає, а обличчя традиційних парафій рятують лише великі міста та навіть ромська громада.

Поки захід країни звик до напівпорожніх храмів, східне крило трималося за традиції предків. Проте статистика невблаганна: секуляризація дісталася й сюди.

Пряшів та Кошиці: дві різні реальності

Пряшівський край із 83,4% вірян залишається найпопулярнішим у країні, а людей без визначення віри тут найменше – лише 10%. Натомість Кошицький край перетнув символічний рубікон: частка католиків тут впала нижче 50%. Два головні міста Сходу демонструють абсолютну різницю темпів змін.

Кошиці стали головним двигуном секуляризації. Частка людей без релігії тут підскочила до майже 26%, перегнавши загальнословацький рівень.

Пряшів тримає консервативне обличчя. Понад 53% жителів є римо-католиками, а 8,4% – греко-католиками (місто є резиденцією митрополита). Людей без віросповідання тут лише 17,5%, що значно менше, ніж

у Кошицях чи Братиславі (40%). Релігійне життя в Пряшеві підживлюють побожні навколишні села, духовні факультети та семінарії.

Проте найбільша Римо-католицька церква в обох регіонах неухильно втрачає тисячі прихожан, тоді як греко-католики та православні Земпліну й Спишу тримають позиції завдяки міцним родинним традиціям.

Новий феномен: роми повертають життя в храми багатьох сіл на північному сході Словаччини. Корінне населення старіє і відходить у минуле, а частка ромів зростає.

Завдяки активній роботі церковних ромських місій (наприклад, у Чичаві, Уличу та інде), релігійність серед ромів зростає, допомагаючи їм також у навчанні та побуті.

Статистика показує: якщо релігію і традиції в наших селах ще бережуть старші люди, то молодь у містах все більше обирає свободу від церковних інституцій.

-р-

Комплекс будівель на вулиці Лесній (Lesná) в Гуменному є визначним місцем для русинів-українців Словаччини. Протягом понад шести десятиліть тут вирувало життя унікального навчального закладу, який виховав не одне покоління інтелігенції. Сьогодні, після років невизначеності та ліквідації школи, цей ареал переживає масштабну трансформацію, змінюючи власників, але викликаючи неоднозначні оцінки й досі розкриває старі болючі рани місцевої громади.

Історичний літопис: Центр національної освіти

Історія школи розпочалася у далекому 1953/1954 навчальному році. Школа виникла на основі об'єднання колишніх народної та середньої руських шкіл у Гуменному. На початковому етапі тут було лише 5 класів, а її першою директоркою стала Анна Гірка.

Швидкий розвиток розпочався у 1960-х роках:

1960 рік: Школа трансформувалася у класичну Основну дев'ятирічну школу (ZDS).

1964 рік: Школа офіційно набула інтернатний статус. Це стало переломним моментом – відтепер здобувати освіту рідною мовою могли діти з віддалених сіл як Гуменщини, так і Снинщини та Лабірщини.

Школа швидко перетворилася на визначний культурно-освітній осередок. Особливу роль у її розвитку відіграли видатні керівники – представники місцевої інтелігенції з рядів русинів-українців:

Василь Кокордяк (1962–1963)

Що знаходиться в колишній українській школі-інтернаті в Гуменному? Від славної історії до болючої трансформації

Стефан Сидор (1963–1965)

Іван Прокіпчак (1965–1980) – відомий громадський діяч, письменник

Іван Мороз (1980–1989)

Мгр. Микола Петрашовський (1990–1993) – відомий співак, під керівництвом якого на базі школи розквітнув популярний дитячий ансамбль «Незабудка».

Рудольф Дем'ян (1993–2010) – відомий громадський діяч, прозаїк

Інж. Любомир Якуб (2010–2012)

Мгр. Юлія Герман (2012)

Мгр. Микола Петрашовський (2013 – 2015) – останній директор в історії школи, на долю якого випав найважчий період захисту та подальшого закриття освітнього закладу в його завершальній фазі.

Занепад та ліквідація

Після зміни суспільно-політичного устрою у 1989 році та внаслідок посилення асиміляційних процесів і загального демографічного спаду інтерес до навчання в школі почав поступово згасати. Через деструктивні дії, які сьогодні нерідко пов'язують з пропагандованою в Словаччині «деукраїнізацією», кількість учнів критично зменшувалася, а витрати на утримання великого інтернатного комплексу зростали.

У серпні 2015 року Міська рада Гуменного прийняла складне рі-

шення (VZN № 132/2015) про вилучення української Основної школи-інтернату з мережі шкіл Словацької Республіки. Наступного, 2016 року, через зменшення кількості дітей припинив роботу і дитячий садок (Materská škola Lesná), що поставило остаточну крапку в епосі міського фінансування школи.

Зіткнення аргументів

Процес ліквідації школи супроводжувався гострими публічними дискусіями та взаємними звинуваченнями, які чітко оголили мотиви сторін:

Чутки про закриття та переселення інтернату навмисно поширювалися містом задовго до офіційних рішень. Це деморалізувало батьків, змушувало їх забирати дітей і створювало штучний вакуум навколо освітнього закладу.

Своєю чергою, керівництво міста та частина депутатів прикривалися виключно економічною доцільністю та цифрами. Головна риторика чиновників зводилася до «раціонального менеджменту». На засіданнях наголошували на напівпорожніх класах, величезних боргах за нормативами опалення та непомірних витратах міського бюджету на утримання школи. Пропозиція перевести залишок дітей до інших шкіл подавалася як безальтернативне та логічне рішення. На той час приматоркою міста була Яна Вальова (2010 – 2018).

Друга сторона медалі: Втрата культурного центру та «внутрішній ніж у спину»

Попри те, що самі будівлі на вулиці Лесній зрештою вдалося врятувати від фізичного руйнування, для русинів-українців Гуменного закриття школи мало значно глибші наслідки. Багато представників місцевої інтелігенції відкрито констатують: місто після ліквідації закладу не зробило нічого для ревіталізації життя серед молодого покоління русинів-українців.

Проте найважчим психологічним та моральним ударом став той факт, що до ліквідації школи та послаблення її позицій були причетні деякі русинські активісти. Локальна спільнота досі згадує це із глибоким боєм: замість консолідації сил навколо єдиного національного закладу, частина місцевих діячів продемонструвала апатію або ж підіграла аргументам місцевої влади про «нерентабельність». Ця внутрішня роз'єднаність та політичні компроміси окремих активістів із тодішнім керівництвом міста сприймаються громадою як справжня зрада інтересів меншини.

Зі зникненням школи-інтернату місто остаточно втратило живе середовище, де діти змалку виховувалися в рідній культурі. Разом із школою зник і простір для розвитку унікальних проєк-

тів, таких як дитячий ансамбль «Незабудка». Заміна національної школи на установи іншого спрямування розірвала зв'язок поколінь. Колишній осередок національного відродження повністю втратив свій унікальний національний характер.

Сучасна трансформація: Економічне рішення та нові господарі

Оскільки для міста будівля була фінансово обтяжливою, Міська рада Гуменного вирішила розв'язати проблему утримання об'єкта шляхом довгострокової оренди та продажу частин комплексу недержавним засновникам. Сьогодні в історичних приміщеннях знову звучать голоси молоді, але вже в рамках інших освітніх установ.

В школі тепер розміщені Приватна середня фахова педагогічна школа (SSOŠP EBG), яка готує майбутніх вчителів і вихователів дитсадків, та Гімназія святого Івана Золотоустого.

Колишня українська школа-інтернат у Гуменному не перетворилася на занедбану руїну чи комерційні склади – її стіни й сьогодні служать освіті. Проте для місцевих русинів-українців цей простір назавжди залишиться символом втраченої епохи національного виховання, яку місто так і не змогло компенсувати молоді новими культурними проєктами. Безкомпромісна націленість певних кіл на ліквідацію школи залишила глибокий і болючий слід у пам'яті громади.

Мирослав ІЛЮК.

ВІДРОДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Сучасна реставрація об'єктів у Музеї народної архітектури дала автентичний блиск пам'яткам карпатської архітектури. Цей найстаріший у Словаччині скансен унікально розташований безпосередньо в лісопарковій зоні Бардіївських Купелів.

Грант у 1,9 млн євро оновив 20 із 31 споруди курортного етнокомплексу, зокрема церкви, сукновальню й водяний верстат. Скансен, який підпорядковується Шариському музею в Бардієві, пройшов оновлення у межах транскордонної Програми Interreg Польща – Словаччина 2021 – 2027. Проект під назвою «Музей – мій часопростір» реалізувала крайова інституція у співпраці з партнерським Музеєм ремесел у польському місті Кросно із загальним бюджетом 3,9 мільйона євро. Зі словацького боку інвестиції становлять майже два мільйони євро, де найважливішою частиною були кошти з Європейського фонду регіонального розвитку. Проект також співфінансувався з державного бюджету (233 тисячі євро) та з бюджету Пряшівського самоврядного краю (понад 155 тисяч євро), який є засновником музею.

Сам край має глибоке коріння: у літописі під 1241 роком зафіксовано: «*иде изо Оугоръ во Ляхъ на Бардоуевъ*». Саме через це стратегічне прикордоння повертався на батьківщину після монгольської навали король Данило Галицький.

Згодом, на зламі XVI–XVII століть, цим важливим регіоном та доменом Маковиця володів польсько-український магнат Януш Острозький. В межах цього історичного простору автохтонне русько-українське населення століттями плекало свою матеріальну культуру. Сьогодні курортний скансен надійно береже пам'ятки.

Центральною домінантою експозиції є шедевр лемківського типу архітектури – дерев'яна церква зі Збоє, зведена у 1775 році. Її внутрішнє оздоблення, ікони XVII століття та іконостас представляють високий

рівень малярства. Координатором наукових робіт виступив Шариський музей в Бардієві, забезпечивши суворе дотримання пам'яткоохоронних стандартів. Поруч велично стоїть друга сакральна перлина – тридільний лемківський храм Покрови Пресвятої Богородиці з села Микулашова (1730 рік).

Особливу етнографічну цінність становлять також повністю відреставровані житлові зрубні будівлі автохтонного населення Шариша та Земплина. Серед них виділяється унікальна дерев'яна хата селянина з пограничного села Фрічка, зведена наприкінці XIX століття (1887 рік). Експозицію доповнюють хати з Грабової Розтоки (1896 рік) та велике, повністю мебльоване обійстя з Петрової (1896 рік).

Усі будівлі є автентичними пам'ятками карпатського типу. Тут же є житлові будівлі дрібних селян із Мальцова (1899 рік) та Крачунівців (кінець XIX ст.). Серед господарських споруд виділяються традиційні карпатські комори та приміщення – шпихліри для зберігання зерна і т.п. Унікальна свердлильна установка XVIII століття працювала на водяному приводі та використовувалася для виготовлення дерев'яних водопровідних труб (рідкісна пам'ятка технічної думки краю). Тут же є кузня з цегляним горном (кузня мандрівного або сільського коваля), сукновальня (валешня) з Лівова.

Усі споруди відтворюють цілісну картину традиційного карпатського села, де предмети побуту, знаряддя праці та релігійні реліквії чітко засвідчують спільність та регіональні особливості культури місцевого населення.

-мі-

Nova villa Zuttka (1588), Volla Hutta (1600), Hutka (1618), Hutka (1863 – 1902), Hutás (1907 – 13), Hutky (1920), Hutka (1927). Німецька історична назва: *Glashütten* (дослівно – «скляні гуті»). Етимологія назви безпосередньо пов'язана із заснуванням скляної гуті (майстерні) на лісових землях Маковицького панства.

Стат.: 1869 – 218 жит., 1880 – 225 жит., 5 слов., 3 мад., 3 нім., 206 рус., 8 немовл., 214 гр.-кат., 11 юд., 1890 – 216 жит., 14 нім., 202 рус., 202 гр.-кат., 14 юд., 1900 – 208 жит., 13 нім., 195 рус., 193 гр.-кат., 15 юд., 1910 – 221 жит., 13 нім., 208 рус., 208 гр.-кат., 13 юд., 1921 – 246 жит., 241 чхсл., 5 євр., 9 р.-кат., 224 гр.-кат., 1 єванг. а.в., 11 юд., 1 інш. або без віросп., 1930 – 253 жит., 232 рус., 4 євр., 17 чуж., 241 гр.-кат., 12 юд., 1940 – 270 жит., 1948 – 211 жит., 1950 – 208 жит., 66 слов., 141 рос., 1 р.-кат., 207 гр.-кат., 1961 – 208 жит., 1970 – 203 жит., 1980 – 135 жит., 104 слов., 31 укр., 1991 – 111 жит., 91 слов., 11 рус., 8 укр., 15 р.-кат., 51 гр.-кат., 30 правосл., 12 неств., 2001 – 94 жит., 74 слов., 16 рус., 2 укр., 13 р.-кат., 25 гр.-кат., 55 правосл., 2011 – 83 жит., 54 слов., 22 рус., 2 укр., 5 неств., 7 р.-кат., 11 гр.-кат., 56 правосл., 9 неств., 2021 – 96 жит., 74 слов., 3 ром., 16 рус., 1 укр., 1 польск., 1 італ., 6 без віросп., 16 р.-кат., 10 гр.-кат., 62 правосл., 1 поган., 1 неств.

Площа хотара 369 га.

Походження назви села безпосередньо пов'язане із заснуванням скляної гуті (майстерні) на лісових землях Маковицького панства. Слово «гута» історично означало підприємство з виробництва скла, що й закріпилося в топоніміці.

Цінні відомості про цей промісел залишив словацький географ та енциклопедист Ян Матей Корабинський (1740–1811) у своєму «Географічно-історичному лексиконі Угорщини» (1786):

«ГУТКА (HUTTA) – два руські села в Шариському комітаті (столиці) в маєтку Маковиця. В одному з них є церква. Інше, або Оевей-Хутта (*Uveg-Hutta / Скляна Гута*), має скляний завод (*гуту*), який був заснований під фінансове забезпечення (в кредит) одного єврея».

Доля Гутки була нерозривно пов'язана з володарями Маковицького замку (із центром у Зборові). Селом та навколишніми землями володіли три визначні династії Угорського королівства:

Цудари (XIV–XV ст.): Визначний магнатський рід, який заклав основу для господарського освоєння Північного Шаришу, розпочавши перші великі хвилі колонізації краю.

Рід Шереди та Януш Острозький (XVI ст.): Заснування Гутки тісно пов'язане з діяльністю польсько-українського магната Януша Острозького та роду Шереди. Саме тоді у 1588 році село вперше з'являється в реєстрах. Родина Шереди активно підтримувала розвиток лісових промислів (гут), що й дало поштовх виникненню постійного поселення.

Ракоці (XVII–XVIII ст.): Найвідоміші

Сторінки минулого (163)

ГУТКА – HUTKA (округ Бардіїв)

володарі Маковиці. Період їхнього правління збігся з антигабсбурзькими повстаннями, через що весь край зазнав руйнацій від проходячих армій. Це призвело до глибокої кризи та повного обезлюднення села на початку XVIII століття.

Історики відносять безпосереднє заснування поселення Гутка до другої половини XVI століття. Історично це було суто руське село. Перші жителі прийшли сюди в межах волоської колонізації з Галичини. Вони осідали в лісистих Бескидах на основі німецького (закупного) права та інституту спадкового вйтіства (шолтиства).

Відомий словацький історик Ян Бенько зазначає: «*Už koncom 16. storočia, keď majiteľom panstva bol Ján z Ostrohu, ktorý v roku 1601 makovické panstvo predal za 80 000 uhorských zlatých Zigmundovi Rákocimu, začali vznikať posledné nové trvalé sídliská válašského obyvateľstva, doložené v urbárii panstva z roku 1618: Dlhoha (Dolhonya), Ondavka (Ondawka), znovu osídľovaný Nižný Komárnik (Also Komárnik), Krajné Čierne (Krainiay Czarno), Krajná Polana (Polona, alias Polianka Krainaj), Krajná Bystrá (Biztra), Fricška (Fricska), Havranec (Gawriniec), Kožuchovce (Kozukowcze), Hutka (Hutha), Veľká Driečna (Dricsna), Sarbov (Sarbowa) a Regetovka (Uengersky Regetovka)*».

Ян Бенько також додає, що появою цих сіл до 1618 року було заселено все територіальне крило північно-східного Шаришу, утворивши одну з найгустіших поселень у Словаччині, а Стебницька Гута і Гутка отримали свої назви саме від склярських гут Маковицького панства.

Оскільки міграційні потоки йшли з Галичини, корінні родини мають глибоке українське етимологічне коріння. У тогочасних метриках Маковицького панства для цієї мікрозони (Гутка, Варадка, Вишня та Нижня Полянка) найчастіше фіксувалися такі родові імена: Шолтис, Гайдош, Бохнович, Хома, Зеленьяк, Василь, Барна, Гайда та Ковалик.

Початок XVIII століття приніс селу катастрофу: у 1711 році через масову втечу кріпаків, які рятувалися від голоду, епідемії та непосильного гніту феодалів під час повстань Ракоці, село повністю спорожніло. Згодом поселення заселили знову. В 1787 році село мало 21 будинків і 137 жителів. В 1828 році село мало 28 будинків і 200 жителів. У першій половині XIX століття Гутка вже славилася своїми ткачами полотна та сукна. Жителі також займалися лісорубством, тваринництвом та традиційним сільським господарством.

До Гутки належала осада Почекай, яка 1828 року мала 2 будинків і 15 жителів.

В 1947 році в Україну переселились 23 особи (4 родини).

З 1945 року в селі існувала руська почат-

кова школа, з 1983 року діти навчалися у Нижній Полянці. Корінне населення села історично дотримувалося візантійського обряду. В XX столітті у селі відбувся сильне навернення жителів села до православ'я. Цьому сприяли активний міжвоєнний православний рух у регіоні Бескидів і події 1950 року (Пряшівський собор).

З 2000 року місцевий храм офіційно перейшов під юридичне та духовне управління Православної церкви, яка сьогодні домінує в селі.

Історія сакрального місця в Гутці сягає останньої третини XVIII століття. Тоді в селі було споруджено первісний тридільний дерев'яний храм із трьома характерними вежами, освячений на честь святих безсрібників Косми і Даміана.

Під час Першої світової війни восени 1914 – на початку 1915 року внаслідок запеклих боїв у Карпатах село зайняли російські війська. Гутка повністю згоріла, а разом із нею у вогні загинула й первісна дерев'яна церква.

У 1923 році, через вісім років після пожежі, громада взялася за будівництво нової святині. Роботи очолили місцеві тесляри В. Кавула та Й. Гудак. Через повоєнну нестачу коштів та брак часу майстрам довелося обрати значно простіше архітектурне рішення.

Споруда набула форми однонавної церкви з однією домінуючою головною вежею над бабинцем. Попри спрощену конструкцію, в інтер'єрі вдалося зберегти кілька цінних ікон та літургійних предметів, врятованих із пожежі старого храму XVIII століття.

Сучасний православний храм Різдва Пресвятої Богородиці в Гутці є яскравим зразком міжвоєнної сакральної архітектури. Усередині встановлено іконостас, створений після 1923 року. Головною святиною є ікона Різдва Пресвятої Богородиці.

В останні роки церква пройшла масштабну реставрацію. Процес ревіталізації було урочисто завершено у вересні 2023 року, коли оновлений храм освятив Пряшівський митрополит Ростислав. Духовні потреби православних вірян сьогодні забезпечує єрей, магістр (Мгр.) Даниїл Омаска.

На сьогодні Гутка є одним із найменших за кількістю населення сіл Бардіївського округу.

Хоча загалом регіон стикається зі значними проблемами працевлаштування, у Гутці фіксується низький рівень безробіття (близько 8%). Це безпосередня заслуга успішного місцевого підприємства «Patric», яке забезпечує стабільні робочі місця для жителів усієї долини.

-мі-

КАЛЕНДАР

2.10.1891 р. – народився у Кобилецькій Полянці на Закарпатській Україні український живописець Йосиф Бокшай (135). Помер 19.10.1975 р., Ужгород.

3.10.1901 р. – народився чеський поет, один з найвидатніших чеських ліриків XX ст. Франтішек Галас (125). Помер 27.10.1949 р., Прага.

4.10.1891 р. – народився український поет, перекладач, літературний критик Юрій Клен (135). Помер 30.10. 1947 р., Авсбург.

4.10.1966 р. – помер в Пряшеві церковний та культурний діяч, настоятель приходів у Великому Липнику, Якуб'янах, Бардієві Михайло Миллий (60). Ще до Пряшівського собору прийняв православ'я і став єпископом Требишівським (1953) і Михалівським (1954). Народився 11.8.1884 р. в Бардієві.

6.10.1926 р. – помер у Львові фольклорист, етнограф Володимир Гнатюк (100). Доводив присутність української людно-

сті на території Пряшівщини. Народився 9.5.1871 р. у с. Велеснів на Тернопільщині (Україна).

6.10.1886 р. – народився у Львові педагог, мовознавець, історик, онук Адольфа Добрянського Георгій Геровський (140). Досліджував історію, мову та літературу русинів-українців Закарпаття і Пряшівщини. Помер 5.2.1959 р. в Пряшеві.

9.10.1976 р. – помер лікар, історик літератури, громадсько-культурний діяч Іван Шлепечкий (50). Народився 9. 4. 1907 р. в с. Буковець Стropківського округу.

9.10.1931 р. – народилася перекладачка творчості українських письменників на словацьку мову Марта Лесна (95). Померла 1. 11. 2003 р., Братислава.

10.10.1936 р. – народився у Звалі Снинського округу педагог, громадський діяч Михайло Попович (90). Помер 1.11.2010 р.

14.10.1846 р. – народився в Детриху педагог, церковний діяч Корнелій Ковалицький (180). Помер 24.4.1912 р.

16.10.1921 р. – народився в Пінківцях Собранецького округу педагог, худож-

ник, скульптор, публіцист Степан Гапак (105). Помер 23.3.1997 р. в Люботицях/Пряшеві.

17.10.1916 р. – народився в Зубівці поблизу Ужгорода український письменник Словаччини Федір Іванчов (110). Помер 1.4.2007 р. в Пряшеві.

17.10.1916 р. – народився в Калинові Меджилабірського округу педагог, громадсько-культурний діяч Андрій Крайняк (110). Помер 4.10.2001 р. в Пряшеві.

18.10. 1821 р. – помер церковний діяч, ігумен Мукачівського монастиря, історик Іоанікий Базилевич (205). Народився 6.6.1742 р. в Ливицях нинішнього Собранецького округу.

19.10.1901 р. – народився словацький письменник Людо Ондрейов (125). Помер 18.3.1962 р.

24.10.1976 р. – помер церковний діяч Ігнатій Чокіна (45). Народився 8.4.1889 р. в Улич Кривому Снинського округу.

29.10.1936 р. – народився в Ублі Снинського округу педагог, літературознавець Йосиф Сірка (90).

НОВЕ ЖИТТЯ

FOKUS NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00177725, Ročník 76. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk, nove@centrum.sk. Náklad: 400 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbécká 4, P.O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Видає Союз русинів-українців СР. Рік видання 76. Головний редактор Мiroslav Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.